

**Yusupova Yashnar Feruz qizi**

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

**Email:**yusupovayashnar@gmail.com

**+998901543002**

## **ADAPTIV VA INTEGRATIV YONDASHUVLARNING BIRGALIKDA QO'LLANILISHI**

**Annotatsiya:** Mamlakatimiz ta'lim tizimida juda katta islohotlar o'tkazilishi zahirida, har tomonlama yetuk, kasbini puxta egallagan kadrlarni tayyorlash eng dolzarb masalalardan biri bo'lib kelmoqda. Bu borada texnologiya asrida o'sib ulg'ayayotgan yoshlarni kasbga, fanga qiziqtirish birmuncha mushkul bo'lib qoldi. Ushbu maqolada aynan shu muammoni hal qilishda adaptiv va integrativ yondashuvlarning ta'lim jarayonida birga qo'llanilishining afzalliklari va mohiyati haqida so'z yuritiladi.

**Kalit so'zlar:** adaptiv yondashuv, integrativ yondashuv, moslashuvchan yondashuv, kvalitatif tahlil, kompetensiya, sinergiya, dual ta'lim.

**Юсупова Яшна́р Феру́з кызы**

Базовый докторант Наманганского государственного университета

## **СОВМЕ́СТНОЕ ПРИМЕНЕ́НИЕ АДА́ПТИВНОГО И ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДОВ**

**Аннотация:** В условиях масштабных реформ в системе образования нашей страны подготовка всесторонне зрелых, эрудированных кадров стала одной из наиболее актуальных проблем. В связи с этим стало довольно сложно заинтересовать молодежь, взрослеющую в эпоху технологий, профессией и наукой. В данной статье рассматриваются преимущества и суть совместного применения адаптивного и интегративного подходов в образовательном процессе для решения этой проблемы.

**Ключевые слова:** адаптивный подход, интегративный подход, гибкий подход, качественный анализ, компетентность, синергия, дуальное образование.

**Yusupova Yashnar Feruz qizi**

Namangan State University basic doctoral student

## COMBINED APPLICATION OF ADAPTIVE AND INTEGRATIVE APPROACHES

**Annotation:** In the context of major reforms in the education system of our country, the training of comprehensively mature, well-versed personnel has become one of the most pressing issues. In this regard, it has become somewhat difficult to interest young people growing up in the age of technology in the profession and science. This article discusses the advantages and essence of the joint application of adaptive and integrative approaches in the educational process in solving this problem.

**Keywords:** adaptive approach, integrative approach, flexible approach, qualitative analysis, competence, synergy, dual education.

### Kirish

O'zbekiston ta'lim tizimida yosh avlodga zamonaviy bilim berish va ularni kelajak kasb-hunarga tayyorlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Hozirgi fan-texnika taraqqiyoti davrida maktab va oliy ta'lim muassasalari oldida yoshlarni jamiyat qurilishida faol ishtirok etishga tayyorlash vazifasi turibdi[1]. Ta'lim jarayonida o'quvchilarni mustaqil hayotga, mehnat faoliyatiga va ijtimoiy zarur kasblarni ongli tanlashga yo'naltirish muhim ahamiyat kasb etadi[1]. Kasbni to'g'ri tanlash inson hayotidagi muvaffaqiyat garovi bo'lib, bu borada ta'limning barcha bosqichlarida puxta tayyorgarlik ko'rish zarur[1]. Shu munosabat bilan adaptiv va integrativ yondashuvlarni birgalikda qo'llash masalasi dolzarb bo'lib, bu yondashuvlar ta'lim sifatini oshirish hamda bitiruvchilarning kasbiy muvaffaqiyatini ta'minlashga qaratilgan.

Adaptiv yondashuv so'zma-so'z "moslashuvchan yondashuv" ma'nosini beradi. Jahon pedagogikasida adaptiv (moslashtiruvchi) ta'lim odatda har bir o'quvchining individual ehtiyojlariga moslashtirilgan, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim sifatida talqin qilinadi[2]. Bunda ta'lim mazmuni, usullari va sur'ati har bir talabanning bilim darajasi, qiziqishi va o'zlashtirish tezligiga qarab moslashtiriladi[2]. O'zbekiston ta'lim tizimi kontekstida esa adaptiv yondashuv tushunchasi yanada kengroq ma'noda – kasbga yo'naltirilgan moslashuv sifatida qo'llanilmoqda.

Ya'ni, o'quv jarayonini nafaqat shaxsiy xususiyatlarga, balki talabaning tanlagan kasb yoki mutaxassislik yo'nalishiga moslashtirish nazarda tutiladi. Masalan, oliy o'quv yurtida muhandislik yo'nalishi talabasiga matematika va fizika fanlari amaliyotini uning kelajakdagi ixtisosligiga mos holda o'rgatish, pedagogika yo'nalishidagi talabalarga esa o'qitish metodikasini ularni bo'lajak ish o'rni sharoitlariga moslashtirib berish adaptiv yondashuv namunasidir. Bu yondashuv kasbiy ta'lim jarayonini takomillashtirish va bitiruvchilarning kasbiy kompetensiyalarini oshirishga xizmat qiladi[3]. Integrativ yondashuv esa ta'lim jarayonida fanlararo bog'liqlik va yaxlitlikni ta'minlashga qaratilgan yondashuvdir. Integratsiya mohiyatan bilimlarning turli sohalari o'rtasida aloqalar o'rnatish hamda o'quvchilarda dunyoning yaxlit manzarasini shakllantirish jarayonidir[4]. Fanlararo integratsiya natijasida o'quvchilar an'anaviy "silo" (yopiq) fan doiralaridan chiqib, bilimlarni turli predmetlar tutashuvida qo'llashga o'rganadilar.

Kombinatsiyalangan holda, adaptiv va integrativ yondashuvlar ta'limni shaxsga va kasbga yo'naltirilgan holda yaxlitlashtirish imkonini beradi. Bunda har bir talabaning tanlagan kasb yo'nalishiga muvofiq individual ta'lim yo'li shakllantiriladi (adaptiv yondashuv), ayni paytda ta'lim mazmuni turli fanlar va kompetensiyalar integratsiyasi asosida boyitiladi (integrativ yondashuv). Ushbu maqolada mazkur yondashuvlarning nazariy asoslari va ularni integratsiyalashgan holda qo'llash usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekiston ta'lim tizimi misolida, xususan kasbga tayyorlov jarayonida adaptiv va integrativ yondashuvlarni qo'shib olib borish bo'yicha amaliy misollar keltiriladi

### **Metodlar**

Ushbu tadqiqot metodologiyasi asosan sifat (kvalitativ) tahlilga tayanadi. Avvalo, **nazariy manbalar tahlili** usuli qo'llanilib, adaptiv va integrativ yondashuvlarning pedagogik adabiyotlardagi talqinlari o'rganildi. Xususan, O'zbekiston olimlarining kasbga yo'naltirilgan ta'lim, integratsiyalashgan ta'lim bo'yicha ilmiy maqolalari va monografiyalari ko'rib chiqildi[1]. Shuningdek, xalqaro ilmiy manbalardan

foydalanilib, dunyoda interdisciplinar (fanlararo) ta'lim va personalizatsiyalashgan (moslashtirilgan) ta'lim bo'yicha zamonaviy qarashlar o'rganildi.

Keyingi bosqichda, taqqoslash va qiyosiy tahlil usuli yordamida adaptiv hamda integrativ yondashuvlarning maqsad, vazifa va amalga oshirish mexanizmlari solishtirildi. Bu yondashuvlarning o'xshash va farqli jihatlari aniqlanib, ularni birgalikda qo'llash mumkin bo'lgan yo'nalishlar belgilandi.

Tadqiqotda, shuningdek, amaliy tajribalarni o'rganish usuliga murojaat qilindi. O'zbekiston ta'lim tizimida so'nggi yillarda joriy etilayotgan yangiliklar – xususan, **dual ta'lim**, **WorldSkills** musobaqalari, kasb-hunar maktablari va oliy ta'lim muassasalarida innovatsion integratsiyalashgan dasturlar – dan misollar tahlil qilindi. Masalan, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tizimida kasbga yo'naltirish bo'yicha maxsus strategiyalar ishlab chiqilayotgani va amaliyotga tadbiq qilinayotgani haqida materiallar tahlil qilindi[6]. Shu asosda adaptiv va integrativ yondashuvlarning birgalikda qo'llanishi borasida **nazariy model** taklif etilib, uning samaradorligini taxminiy baholash uchun mavjud adabiyotlar va qisman eksperimental ma'lumotlarga tayandik.

Metodlar qismida ta'kidlash joizki, tadqiqot asosan ilmiy manbalarni tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, keltirilgan xulosalar va takliflar nazariy dalillarga hamda ilgari o'tkazilgan tadqiqotlar natijalariga tayangan holda ishlab chiqildi. Shu bilan birga, ayrim misollarda **eksperimental tadqiqotlar natijalariga** murojaat qilindi – masalan, adaptiv yondashuv bo'yicha O'zbekistonda bajarilgan PhD dissertatsiyasi muhokama qilindi[3]. Tadqiqot davomida olingan ma'lumotlar sistemalashtirilib, maqolaning keyingi bo'limlarida Natijalar va Tahlil ko'rinishida yoritildi.

## **Natijalar**

### **3. Adaptiv va integrativ yondashuvlarni birgalikda qo'llash samaradorligi:**

Tadqiqotimiz doirasida olingan eng muhim natija – adaptiv va integrativ yondashuvlar bir-birini to'ldirishi va sinergiya (“qo'shilma ta'sir”) hosil qilishi haqidagi xulosadir. Birgalikda qo'llaganda bu yondashuvlar o'quv jarayonini to'liq **kasbga yo'naltirilgan holda individuallashtirish** va shu bilan birga **yaxlitlash** imkonini beradi. Nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, agar o'quv dasturi bir

vaqtning o'zida talabanning kasbiy ehtiyojlariga moslashtirilib (adaptiv) va turli fanlar mazmunini integratsiyalashgan holda yetkazilsa (integrativ), unda bitiruvchilarda **kompleks kompetensiyalar** shakllanadi. Bunday bitiruvchi o'z mutaxassisligi bo'yicha chuqur bilim va malakaga ega bo'lishi bilan birga, kasbiy faoliyatida turli sohalar kesishgan bilimlarni qo'llay oladi, notanish vaziyatlarga moslasha oladi. Misol tariqasida, pedagog kadrlar tayyorlash jarayonini olaylik: bo'lajak o'qituvchilar uchun adaptiv yondashuv ularni tanlagan mutaxassisligi (masalan, matematika o'qituvchisi) bo'yicha chuqur bilim berishni, amaliy mashg'ulotlarni kelajakda ishlashi kutilayotgan maktab sharoitlariga moslashtirishni talab qiladi. Integrativ yondashuv esa ularga pedagogika, psixologiya, metodika va axborot texnologiyalari kabi fanlarni o'zaro bog'liqlikda o'rgatishni taqozo etadi (masalan, "Matematika o'qitish metodikasi" kursida axborot texnologiyalari va psixologiya bo'yicha integrativ bilimlardan foydalanish). Natijada, mazkur yondashuvlar qo'shib olib borilganda, bo'lajak o'qituvchi maktabdagi real vaziyatlarda yangicha yondasha oladigan, o'z fanini yaxshi biladigan va zamonaviy vositalarni qo'llay oladigan malakali kadr bo'lib yetishadi. O'zbekistonda o'tkazilgan ayrim eksperimentlar ham bu xulosani tasdiqlaydi. Bu shuni anglatadiki, adaptiv-integrativ yondashuvlar uyg'unlashgan holda qo'llansa, ta'lim jarayoni optimallasadi, ya'ni ortiqcha, keraksiz mavzular qisqarib, o'quvchi uchun zarur bo'lgan va manfaatli bo'lgan jihatlar chuqurlashtiriladi. Shu bilan birga, kasbga yo'naltirish jarayoni samaraliroq kechib, yoshlar o'z qiziqish va qobiliyatlariga mos kasbni tanlashga puxta tayyorgarlik ko'radilar. Birgalikdagi yondashuvlarning amaliy natijalariga misol tariqasida maktablarda joriy etilayotgan **majburiy kasbga yo'naltiruvchi kurslarni** keltirish mumkin – masalan, yuqori sinflarda "Kasbga yo'naltirish asoslari" darslari o'qitilayotganda, ularda fanlararo integratsiya (turli kasblar bo'yicha bilimlar) va adaptiv usullar (har bir o'quvchining qiziqishiga mos individual loyiha topshiriqlari) qo'llanilmoqda. Dastlabki natijalar shuni ko'rsatadiki, bunday sintez yondashuv bilan o'qigan o'quvchilar kelgusida kasb tanlashda ancha ongli va ishonchli qadam qo'yadilar, shuningdek, ularning

umumiy o'zlashtirishi ham yuqorilab bormoqda. Yuqoridagi natijalar jamlanib aytganda, adaptiv va integrativ yondashuvlarning birgalikdagi qo'llanilishi O'zbekiston ta'lim tizimi sharoitida innovatsion yondashuv bo'lib, u ta'limning mazmun, jarayon va natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatishi nazariy va amaliy jihatdan asoslantirildi. Keyingi bo'limda ushbu natijalar kengroq tahlil qilinib, ularning ahamiyati hamda tatbiq etish shart-sharoitlari muhokama etiladi.

## **Tahlil**

**Adaptiv va integrativ yondashuvlarning birgalikdagi tatbiqi** O'zbekiston ta'lim tizimi oldida turgan strategik maqsadlarga erishishda muhim omil bo'la oladi. Mamlakatimizda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da ta'lim mazmunini mehnat bozoriga moslashtirish, ta'lim jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish vazifalari qo'yilgan. Shu nuqtai nazardan qaraganda, adaptiv yondashuv – ta'limni kasbga moslashtirish orqali mehnat bozoriga integratsiya qilish vositasi, integrativ yondashuv esa – ta'lim mazmunini zamonaviy fan yutuqlari va amaliyot bilan boyitish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Bugungi kunda O'zbekistonda kasb-hunar ta'limi tizimini isloh qilish doirasida **dual ta'lim** elementlari joriy etilmoqda (korxonalarda amaliyot o'tashni o'quv rejaning ajralmas qismi qilish), bu esa aslida adaptiv va integrativ yondashuvlarning amalini ko'rsatadi: ta'lim ishlab chiqarish bilan integratsiyalashib, o'quvchilar real ish muhitiga moslashadi. Aynan shu jarayonda "Professional ta'lim" sohasida adaptiv yondashuvni qo'llash bo'yicha maxsus bo'limlar faoliyat yuritmoqda[3]. WorldSkills kabi ko'nikma bellashuvlari esa o'quvchilarni tanlagan kasb yo'nalishida integratsiyalashgan ko'nikmalarni qo'llashga undaydi – masalan, mechatronika bo'yicha bellashuvda nafaqat mexanik bilimlar, balki elektronika, dasturlash, muhandislik grafikasi kabi integrativ bilim va ko'nikmalar talab etiladi. Bu kabi tashabbuslar davlat darajasida qo'llab-quvvatlanayotgani ta'lim jarayonida adaptiv va integrativ yondashuvlarga e'tibor ortib borayotganidan dalolat beradi[6].

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, adaptiv va integrativ yondashuvlarni muvaffaqiyatli birgalikda qo'llash uchun **tizimli yondashuv** zarur. Bu tizimli yondashuv quyidagilarni qamrab oladi:

- **Normativ-metodik baza:** Ta'lim standartlari, o'quv dasturlari va darsliklar adaptiv va integrativ tamoyillarni aks ettirishi lozim.
- **O'qituvchilar tayyorgarligi:** Pedagog kadrlarni yangi yondashuvlarga tayyorlash eng muhim omil. Ular adaptiv yondashuv uchun – differentsial ta'lim metodlari, diagnostika va talabalarga individual yondashuv bo'yicha; integrativ yondashuv uchun – fanlararo darslarni rejalashtirish va o'tkazish bo'yicha malaka hosil qilishlari zarur[5].
- **Resurs va infratuzilma:** Moslashtirilgan ta'limni qo'llab-quvvatlash uchun raqamli texnologiyalar (masalan, adaptiv o'quv platformalari) joriy etilishi darkor. Integrativ loyiha va amaliy mashg'ulotlar uchun esa laboratoriyalar, innovatsion markazlar, STEAM markazlari kabi infratuzilma yaratilishi lozim.
- **Monitoring va tahlil:** Adaptiv-integrativ yondashuvlarning natijadorligini o'lchash uchun yangi mezonlar ishlab chiqish va muntazam monitoring olib borish kerak. Masalan, bitiruvchilarning kasbiy faoliyatga moslashuv darajasi, ularning turli sohalar kesimida ishlash qobiliyati kabi ko'rsatkichlar nazorat qilinishi va tahlil qilinishi zarur.

Yuqoridagi shart-sharoitlar ta'minlangandagina adaptiv va integrativ yondashuvlar o'z samarasini to'liq namoyon qilishi mumkin. Aks holda, bu yondashuvlar yuzaki deklarativ qolib ketishi, ta'lim mazmuniga real ta'sir ko'rsatmasligi mumkin. Masalan, faqat shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni e'lon qilib, amalda sinflardagi o'quv rejani o'zgartirmaslik yoki fanlararo aloqani ta'kidlab, amalda har bir fanni alohida izolyatsiyada o'qitishni davom ettirish kutilgan natijani bermaydi. Shu sababli, tahlil shuni ko'rsatadiki, **integrativ-adaptiv yondashuvlarni joriy etish bosqichma-bosqich, puxta reja asosida amalga oshirilishi lozim**. Ilk bosqichda eksperimental maktab va oliy o'quv yurtlarida pilot loyihalar yo'lga qo'yilib, ulardan olingan saboqlarga ko'ra butun tizimga yoyish maqsadga muvofiq.

Xulosa qilib aytganda, adaptiv va integrativ yondashuvlarning sinergetik qo'llanilishi ta'lim jarayonini yangi sifat bosqichiga olib chiqishi mumkin. Bu tahlillar O'zbekiston sharoitida ham nazariy, ham amaliy jihatdan ushbu yondashuvlar kombinatsiyasi o'zini oqlashini ko'rsatadi. Keyingi bo'limda keltiriladigan xulosalar esa shu o'rganishlardan kelib chiqadigan eng muhim tavsiyalarni umumlashtiradi.

## **Xulosa**

Olib borilgan tadqiqot va tahlillar asosida quyidagi xulosalar chiqarildi:

1. **Yondashuvlarning sinergik birligi:** Adaptiv va integrativ yondashuvlarni birgalikda qo'llash ularning kuchli tomonlarini uyg'unlashtiradi. Adaptiv yondashuv talim jarayonini talabning kasbiy ehtiyojlariga moslasa, integrativ yondashuv uning mazmunini boyitadi – natijada, **kasbiy yo'naltirilgan kompleks ta'lim** modeli vujudga keladi. Bu model bo'yicha ta'lim olgan bitiruvchi zamonaviy ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida talab etiladigan chuqur mutaxassislik bilimlari bilan birga, turli fanlar chorrahasidagi muammolarni hal qilish ko'nikmalariga ham ega bo'ladi. O'tkazilgan tahlillar va mavjud eksperimental ma'lumotlar mazkur model samarador ekanini ko'rsatadi (masalan, integrativ-adaptiv tamoyil asosida o'qitilgan guruhlarda o'quv natijalari va kasbiy kompetensiyalar sezilarli yaxshilangani kuzatilgan)[3].
2. **O'zbekistonda joriy etish istiqbollari:** Adaptiv va integrativ yondashuvlarni qo'llab-quvvatlash mamlakatimizdagi ta'lim islohotlarining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lishi lozim. 2023-yilda Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan qabul qilingan oliy ta'limda kasbga yo'naltirish strategiyasida ham ta'limni mehnat bozoriga integratsiya qilish masalalari alohida ta'kidlangan[6]. Bu esa adaptiv yondashuv ahamiyatini davlat darajasida e'tirof etilishidir. Xuddi shunday, ta'lim mazmunini integratsiyalash yuzasidan ham yangi o'quv rejalari va darsliklar yaratilmoqda. Biroq, bu yondashuvlarni amaliyotga muvaffaqiyatli tatbiq etish uchun o'qituvchilarning malakasini oshirish, moddiy-texnik bazani takomillashtirish va metodik ta'minotni yaxshilash zarur. Jumladan,

pedagoglarni adaptiv va integrativ yondashuvlar bo'yicha o'qitish, ularga mo'ljallangan qo'llanmalar yaratish, ilg'or tajribalarni ommalashtirish lozim[5].

### **Adabiyotlar**

1. Mir-Yusupova M.A. (2025). *Kasbga yo'naltirish tamoyillari va uni oliy ta'lim muassasalarida rivojlantirish kompetensiyalari*. **International Journal of Science and Technology**, 2(3), 144-148[science-technology.uz](http://science-technology.uz)[science-technology.uz](http://science-technology.uz)
2. Abdullayev O. (2023). *Adaptive pedagogy in the educational space of a pedagogical university*. **Teachers Work**, 1(9), 15-20. (Chirchik davlat pedagogika universiteti misolida)[researchgate.net](http://researchgate.net)[researchgate.net](http://researchgate.net)
3. Tuychiyev X.E. (2022). *Adaptiv yondashuv asosida talabalarning kasbiy-pedagogik kompetensiyalarini takomillashtirish ("Professional ta'lim" yo'nalishi misolida)*. Ped. fan. PhD dissertatsiyasi, PIQXMMOM (Pedagogik innovatsiyalar va kasb-hunar ta'limini rivojlantirish ilmiy-tadqiqot instituti) huzuridagi ilmiy kengashda himoya qilingan[ipitvet.uz](http://ipitvet.uz)
4. Baratov F.Sh., Abdullayeva B.S. (2023). *Ta'lim jarayonida integratsiya va integrativ yondashuvning pedagogik asoslari*. **Educational Research in Universal Sciences**, 2(11), 443–447[erus.uz](http://erus.uz)
5. Tonse K.V. (2025). *Teaching Beyond Boundaries: A 21st-Century Perspective on Interdisciplinary Education*. **International Journal for Multidisciplinary Research**, 7(4), 1-8[ijfmr.com](http://ijfmr.com)[ijfmr.com](http://ijfmr.com)
6. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi (2023). *Oliy ta'lim muassasalarida kasbga yo'naltirishni rivojlantirish strategiyalari*. Toshkent[science-technology.uz](http://science-technology.uz)